

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА СТАН ТА РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ В УМОВАХ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ

Л.Ю. Матвійчук

Луцький національний технічний університет, Kalishl.y@gmail.com

Сучасний стан та розвиток туристичних ресурсів більшість дослідників визначають як нестабільний, нестійкий, несталый, що характеризується деструктивністю, незлагодженістю, низькою ефективністю, нераціональністю використання наявного туристичного потенціалу, зростанням антропогенних навантажень, виснаженням багатьох видів туристичних ресурсів, збільшенням обсягів забруднення туристичних комплексів, зниженням якості середовища проживання населення.

Стану та розвитку туристичних ресурсів, функціонуванню туристичних регіонів і факторам, що впливають на них, присвячені праці провідних науковців, зокрема, О. Александрової, М. Борушак, З. Герасимчук, М. Глядіної, В. Данильчука, Г. Дейлі, В. Євдокименка, І. Зоріна, Н. Кабушкіна, В. Квартального, Е. Котлярова, В. Киф'яка, М. Мальської, Л. Мельника, А. Олексюк, Т. Ткаченко, І. Смаль, С. Харічкова, І. Школи, В. Шмагіної.

Більшість дослідників туризму вирізняють дві групи факторів розвитку туристичних ресурсів – соціально-економічні й природні. В межах соціально-економічних досліджень, як правило, розрізняють природні та антропогенні фактори. Під природними розуміють фактори, що діють незалежно від людини, без її участі або пов'язані з її біологічною сутністю. Антропогенними називають будь-які процеси зміни довкілля, обумовлені діяльністю люди. В екології прийнято виділяти три групи факторів, які зокрема впливають на стан туристичних урбо- та екосистем: абіотичні, біотичні і антропогенні. Причому антропогенні фактори на стан та розвиток туристичних ресурсів можуть здійснювати прямий та опосередкований вплив. Так наприклад, прямий вплив виражається через охорону туристичних ресурсів методами заповідання тощо, а непрямий (опосередкований) вплив здійснюється шляхом зміни клімату, порушень біоценотичних умов існування організмів. На нашу думку, найконструктивнішу модель факторів розвитку туризму, а отже й туристичних ресурсів запропонував московський учений І. Зорін у 70-х роках ХХ ст. Суть моделі зводилась до поділу факторів на генеруючі, тобто такі, що сприяють розвитку туристичних ресурсів і ті, які реалізують туристичні потреби.

Фактори, що впливають на стан та розвиток туристичних ресурсів, дослідники класифікують відповідно до масштабу туристичного ринку в якому задіяні дані ресурси. При такій класифікації виділяють їх 3 рівні:

- глобальні, тобто фактори, які діють у міжнародному чи світовому масштабі;
- національні – фактори, які виявляють свій вплив на рівні держави;
- регіональні – фактори, що впливають на стан та розвиток туристичних ресурсів в межах окремого регіону [4, с. 83].

Як стверджує проф. І.М. Школа, значний вплив на формування туристичного ринку регіону, а отже на стан та розвиток туристичних ресурсів справляють базові складові туристичного продукту: капітал, технології, кадри. Він пропонує наступну класифікацію факторів на рівні держави: доходи споживачів, ціни на товари та послуги, демографічний аспект, ступінь механізації виробництва і споживання, рівень урбанізації території тощо.

Інший дослідник туризму В.Ф. Кифяк, розглядаючи питання організації туристичної діяльності в Україні також наводить перелік факторів, що виступають утворюючими при формуванні туристичного ринку, а отже впливають на стан та розвиток туристичних ресурсів, а саме:

демографічні особливості, матеріальне та соціальне становище населення, рівень освіти громадян, середня тривалість відпустки в державі, професійна зайнятість тощо.

Розглядаючи проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів М. Борушак дає більш повну класифікацію факторів впливу на стан та розвиток туристичних ресурсів. Автор стверджує, що розвиток туризму в регіонах відбувається повільно порівняно з цим процесом у світових туристичних регіонах. Дослідник виділяє так звані фактори, що гальмують сталий розвиток туризму в регіонах України, а отже не в повній мірі сприяють раціональному використанню туристичних ресурсів: недостатній рівень використання наявних туристичних ресурсів, низький рівень розвитку інфраструктури; недостатній рівень розвитку залізничної мережі регіонів. Окрім того, автор виділяє статичні і динамічні фактори, що впливають на стан та розвиток туристичних ресурсів.

До статичних дослідник відносить сукупність природно-географічних факторів. Вони мають нешвидкісне, незмінне значення. Людина пристосовує їх до туристських потреб, робить доступнішими для використання. Природно-кліматичні і географічні чинники регіону знаходять вияв у красивій, багатій природі, кліматі, рельєфі місцевості, підземних багатствах (мінеральні води, печери і т.д.). Культурно-історичні чинники (пам'ятники архітектури, історії) теж значною мірою можна віднести до статичних. Отже сам стан туристичних ресурсів виступає чинником впливу на їхній розвиток в майбутньому.

До динамічних належать демографічні, соціально-економічні, матеріально-технічні і політичні чинники. Вони можуть мати різну оцінку, значення, змінне в часі і просторі [2, с. 27].

Цінною ознакою такої класифікації є те, що автор виділив фактори, які враховують стан та розвиток не тільки природних, а й культурно-історичних туристичних ресурсів. Також автор виділи чинники, що гальмують сталий розвиток туризму, а відтак негативно впливають на стан та розвиток туристичних ресурсів, хоча ці чинники не характеризують який саме вплив здійснюється на окремі туристичні ресурси, адже сталий розвиток туризму передбачає збереження туристичного потенціалу для майбутніх поколінь.

Досліджуючи регіональну політику розвитку рекреаційної сфери проф. З.В. Герасимчук та М. В. Глядіна узагальнюючи підходи до визначення факторів розвитку рекреаційної сфери виділяють стримуючі та активізуючі чинники поділивши останні на екстенсивні та інтенсивні.

Автори стверджують, що економічні фактори розвитку визначають можливості ефективного використання ресурсного потенціалу в регіоні шляхом створення рекреаційних послуг як важливої умови зростання суспільного добробуту [1, с. 17].

На нашу думку, з позиції сталого розвитку туристичних ресурсів з наведених класифікацій варто виокремити чинники, що характеризують саме сталий розвиток. До них слід віднести економічні, соціальні та екологічні фактори. Слід відмітити, що фактори які здійснюють вплив на стан та розвиток туристичних ресурсів не однакові за змістом, характером та сферою впливу на конкретний туристичний ресурс, рівнем функціонування, часовим критерієм, напрямом та способом впливу. Така різноманітність факторів обумовлена в першу чергу різноманітністю туристичних ресурсів, адже поняття туристичні ресурси включає не тільки їх природну та культурно-історичну групи, а й допоміжні та додаткові ресурси. Тому не завжди виділені фактори мають однаковий вплив на ті чи інші туристичні ресурси. Окрім того, варто зауважити, що з огляду на існуючі класифікації туристичних ресурсів, фактори, які будуть визначальними для розвитку однієї групи ресурсів пасивно впливатимуть на іншу їх групу.

Проведені дослідження наукової економічної літератури з питань впливу факторів на стан та розвиток туристичних ресурсів дозволило констатувати, що більшість дослідників виділяють фактори впливу на природні та культурно-історичні туристичні ресурси, залишаючи поза увагою інші їх типи. До того ж більшість підходів до виділення факторів впливу не дають можливості охопити усю сукупність туристичних ресурсів, системно та комплексно дослідити чинники, дія яких відображається на стані та розвитку туристичних ресурсів.

Потрібно зазначити, що на даний момент немає єдності у підходах учених щодо оцінки факторів впливу на стан та розвиток туристичних ресурсів. Вважаємо, що така ситуація виникла внаслідок відсутності консенсуального трактування поняття туристичні ресурси та відповідно до їх типології розмежування факторів впливу на їх стан та розвиток, а тому потребує більш детального розгляду та конкретизації для забезпечення сталого розвитку туризму в регіонах.

На нашу думку, варто розрізняти чинники впливу в залежності від розвитку конкретної групи туристичних ресурсів. Розвиток туристичних ресурсів поняття багатогранне і відображає як збільшення їх чисельності так і зміну безлічі їх параметрів. Досліджуючи основи теорії стійкого

розвитку економіко-екологічних систем Є.М. Борщук трактує поняття розвиток як незворотну, спрямовану закономірну зміну матеріальних й ідеальних об'єктів, внаслідок чого виникає новий якісний стан об'єкта – зміна його структури і характеру його функціонування. [3, с. 184]. Виходячи з наведеного трактування до ідеальних об'єктів, як конкретного виду туристичного ресурсу можна віднести мову, культуру, релігію туристичного регіону. З огляду на вищесказане можна розмежувати фактори за ознакою змісту впливу на стан та розвиток туристичних ресурсів. Так, вважаємо за доцільне, поділити їх на економічні, соціальні, екологічні та правові. Економічні фактори в контексті їх впливу на туристичні ресурси, пов'язані з рівнем розвитку, темпами, масштабами, територіальною структурою економіки та станом туристичних організацій. В залежності від економічного розвитку регіону будуть виникати фактори, які будуть сприяти або не сприяти розвитку туристичних ресурсів.

Соціальні фактор пов'язані з рівнем, якістю та традиціями життя, потреб, культурною свідомістю населення: ставлення до туристів, ставлення до екологічної чистоти продуктів, екологічні – визначають умови, можливості та стан туристичних ресурсних комплексів та окремих туристичних об'єктів. На нашу думку, екологічні фактори в даному випадку визначаються як глобальними (світовими) факторами так і регіональними екологічними особливостями територій. Правові фактори відіграють провідну роль у підвищенні ефективності використання та охорони туристичних ресурсів.

Зважаючи на специфіку туристичних ресурсів, варто зауважити на явищі сезонності в туризмі, а отже дослідження чинників впливу варто розглядати з позицій розвитку в певний період року. Окрім сезонності на туристичні ресурси як і на будь-які інші види ресурсів мають фактори які постійно, або періодично впливають на їх стан та розвиток. Тому вважаємо, за необхідне за періодичністю дії доцільно виділити фактори перманентного та ситуаційного впливу. Так, наприклад перманентний вплив справляють постійно екологічні фактори у вигляді глобальних проблем біосфери (одною з найважливіших проблем охорони культурно-історичних туристичних ресурсів є постійне руйнування останніх кислотними опадами). До ситуаційних факторів, як таких що повторюються періодично, можна віднести сезонність, що займає важливе місце серед чинників, які справляють вплив на розвиток туризму. Залежно від сезону об'єм туристської діяльності може значно коливатися. Туристичні організації і установи вживають ряд заходів, спрямованих на зменшення сезонних спадів, наприклад, введення сезонної диференціації цін (підвищені ціни в розпал сезону, помірні – для міжсезоння і знижені – для несезонного часу (різниця у величині тарифів на мешкання в готелях залежно від сезону може досягати 50%), розвиток тих видів туризму, які не схильні до сезонних коливань (конгресовий, діловий).

За масштабом впливу, на нашу думку, варто виділити фактори глобального, міжнародного, національного, регіонального та локального значення. Такий критерій розподілу дає можливість визначити територіальні межі впливу чинника, а отже, рівень, на якому повинні вирішуватись питання. Наприклад, збереження історико-культурного заповідника «Софія Київська» в столиці України потребує вирішення проблеми на національному рівні, а поступове зникнення з карти деяких острівних країн, як туристичних об'єктів через глобальне потепління, потребують їх вирішення на рівні всього людства.

Усі згадані фактори мають різновекторний характер, а отже можуть сприяти або не сприяти розвитку туристичних ресурсів. За ступенем їх впливу на стан та розвиток туристичних ресурсів розділимо їх на конструктивні та деструктивні. Такий поділ стане фундаментом розмежування змін, що сприяють або не сприяють раціоналізації використання та охорони туристично-ресурсного потенціалу. До конструктивних факторів, що позитивно впливають на стан та розвиток туристичних ресурсів віднесемо розвинену інфраструктуру базу туризму, раціональне використання наявних туристичних ресурсів та їх охорону, підвищення рівня культури туристів, вдосконалення матеріальної бази на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу, включаючи використання інноваційних технологій. Значно ширшу структуру має модель сукупності деструктивних факторів, які негативно впливають на стан та розвиток туристичних ресурсів. Їх на наш погляд, варто поділити на ризикові, загрозливі та небезпечні.

Таким чином, під ризиковими факторами будемо розуміти існування ймовірності порушення рівноваги в негативну сторону в системі «туристи – туристичні ресурси». Як приклад, збільшення кількості відвідувачів того чи іншого туристичного об'єкта. Якщо порушення рівноваги вже відбулося варто наголосити на виділені загрозливих чинників впливу. Такі фактори призводять до змін в стані туристичних ресурсів, що ставить під загрозу їх збереження для майбутніх поколінь. Небезпечні фактори здатні впливати не тільки на стан та розвиток туристичних ресурсів але й на

інші ресурси створюючи небезпеку повного зникнення того чи іншого туристичного ресурсу. До факторів, що негативно впливають на стан та розвиток туристичних ресурсів, належать: кризи, зростання зовнішньої заборгованості, політична нестабільність, зростання цін на предмети споживання, безробіття, страйки, криміногенна обстановка, фінансова нестабільність (інфляція, стагнація валют), скорочення об'ємів особистого споживання, негаразди з екологічною ситуацією, банкрутство туристських фірм, посилювання туристських формальностей, невиконання турпідприємствами своїх зобов'язань тощо.

Виділені нами фактори мають всеохоплюючий характер і здатні здійснювати вплив на більшість типів туристичних ресурсів. Зважаючи на специфіку туристичних ресурсів, варто звернути увагу та в подальшому досліджувати фактори, які здійснюють вплив на туристичні ресурси, що існують у вигляді об'єктів розміщення туристів – готелів, кемпінгів, турбаз тощо; інфраструктурних галузей – шляхи сполучення, торгівля, громадське харчування, інформаційно-туристичні центри та ін.; контрольно-адміністративні ресурси – прикордонні, міліцейські, митні служби та багато інших.

Список использованных источников:

1. Герасимчук З.В. Регіональна політика розвитку рекреаційної сфери: механізми формування та реалізації: монографія / З.В. Герасимчук, М.В. Глядіна – Луцьк: Надстир'я, 2006. – 161с.
2. Борушак М. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів: монографія / М. Борушак – Львів: ІРД НАН України, 2006. – 288 с.
3. Борщук Є.М. Основи стійкого розвитку еколого-економічних систем: монографія / Є.М. Борщук – Львів: Растр – 7, 2007. 436 с.
4. Розвиток туристичного бізнесу регіону: монографія / за ред. Школи І.М. – Чернівці: Книги – XXI, 2007. – 292 с.
5. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія / Т.І. Ткаченко. – 2-ге вид., випр. та доповн. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 463 с.